

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО-КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ У ВИЩИХ ТЕХНІЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

© Приходько А. М., 2015
<http://orcid.org/0000-0002-9588-8246>
<http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.34198>

У статті розглядаються особливості формування професійно-комунікативної компетентності іноземних студентів. Аналізуються проблеми, які виникають у іноземних студентів різних національних груп під час здійснення комунікації нерідною мовою у навчальному процесі, розглядаються думки різних дослідників даної проблеми. З'ясовано, що подолання труднощів у професійному спілкуванні можливе завдяки скороченню соціокультурної дистанції між представниками різних культур, а сформованість комунікативної компетентності на пропедевтичному етапі дозволить інтенсифікувати процес формування професійно-комунікативної компетентності на основному етапі. Доводиться доцільність контекстного вивчення мови країни навчання як засобу формування професійно-комунікативної компетентності. Робиться висновок, що процес формування професійно-комунікативної компетентності іноземних студентів у вищих технічних навчальних закладах містить два етапи і є досить складним явищем, яке виявляється в оптимальному та комплексному поєднанні суб'єктивних та об'єктивних факторів.

Ключові слова: комунікативна компетентність, професійно-комунікативна компетентність, соціокультурна компетентність, контекстне навчання, іноземні студенти.

Приходько А. М. Особенности формирования профессионально-коммуникативной компетентности иностранных студентов в высших технических учебных заведениях

В статье рассматриваются особенности формирования профессионально-коммуникативной компетентности иностранных студентов. Анализируются проблемы, возникающие у иностранных студентов различных национальных групп при осуществлении коммуникации на неродном языке в учебном процессе, рассматриваются мнения разных исследователей данной проблемы. Выяснено, что преодоление трудностей в профессиональном общении возможно благодаря сокращению социокультурной дистанции между представителями различных культур, а сформированность коммуникативной компетентности на подготовительном этапе позволит интенсифицировать процесс формирования профессионально-

коммуникативной компетентности на основном этапе. Аргументируется целесообразность контекстного изучения языка страны обучения как средства формирования профессионально-коммуникативной компетентности. Делается вывод, что процесс формирования профессионально-коммуникативной компетентности иностранных студентов в высших технических учебных заведениях содержит два этапа и является достаточно сложным явлением, которое проявляется в оптимальном и комплексном сочетании субъективных и объективных факторов.

Ключевые слова: коммуникативная компетентность, профессионально-коммуникативная компетентность, социокультурная компетентность, контекстное обучение, иностранные студенты.

Prikhodko A. M. Features of formation of professional-communicative competence of foreign students in higher technical educational institutions

The peculiarities of formation of professional communicative competence of foreign students are regarded in the article. The problems that foreign students of different ethnic groups face in the process of communication on non-native language in the learning process are analyzed, the views of various researchers of the noted problem are considered. It is found out that overcoming of difficulties in professional communication is possible by reducing sociocultural distance between the representatives of different cultures and formation of communicative competence on the propaedeutic stage will intensify the process of formation of professional and communicative competence on the main stage. The feasibility of contextual learning of language of the country of studying as a mean of professional and communicative competence is proved. It is concluded that the process of the formation of professional and communicative competence of foreign students in higher technical educational establishments has two stages and is a complicated phenomenon that manifests itself in an optimal and comprehensive combination of subjective and objective factors.

Key words: *communicative competence, professional communicative competence, socio-cultural competence, contextual learning, foreign students.*

Постановка проблеми. Відомо, що іноземні студенти, які навчаються в Україні, різняться за умовами їхніх договірних обов'язків. Так, студенти із далекого зарубіжжя (Марокко, Конго, Камеруну, Ливану, Сирії, Йорданії та ін.) обов'язково мають закінчити підготовчий факультет перед вступом на перший курс вищого навчального закладу з метою оволодіння мовою країни навчання, досягнення певного рівня сформованості комунікативної компетентності, що дасть змогу їм продовжити навчання на основних факультетах. Студенти із ближнього зарубіжжя (країн СНД Азійського регіону: Туркменістану,

Азербайджану, Узбекистану, Таджикистану) за умовами міжнародних угод між Україною та їхньою рідною країною вступають одразу на перший курс і не отримують додаткового часу для вивчення мови країни навчання. З'явилася також на ринку освітніх послуг України окрема категорія студентів із країн ближнього зарубіжжя – студенти заочної форми навчання. Саме гетерогенність іноземного контингенту породжує безліч проблем під час навчання іноземних студентів в українських вищих навчальних закладах, які є наслідком їхніх національно-культурних особливостей, розбіжностей у навчальних програмах різних країн, а також різнорівневості індивідуальної базової підготовки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемі формування професійно-комунікативної компетентності іноземних студентів присвячено багато наукових праць вітчизняних та зарубіжних науковців (Н. Стеніна, Є. Іонкіна, Л. Кузнецова, В. Тарасенко, О. Тетянченко, Є. Степанов, В. Коломієць, О. Палка, І. Аль-Шабуль, Т. Дементьєва та інші). Однак, на нашу думку, дана царина залишається вільною для нових науково-методичних розвідок, активного творчого пошуку.

Досліджуючи особливості фахової підготовки іноземних студентів в умовах вищого технічного закладу освіти, І. Семененко серед основних бар'єрів, які виникають в іноземних студентів під час навчання в українських вищих навчальних закладах, визначила такі: комунікативно-лінгвістичний (студент виявляє слабкі знання мови країни навчання, недостатній рівень володіння нерідною мовою як засобом спілкування та різний рівень базової підготовки (наявність сформованих базових компетентностей, сприйняття інформації нерідною мовою) [7].

Т. Дементьєва, досліджуючи проблему формування комунікативної компетенції іноземних студентів підготовчих факультетів у процесі навчання, також наголошує на тому, що на першому курсі у вищому навчальному закладі іноземні студенти зазнають певних труднощів, а саме: їм важко розуміти мову викладачів на лекціях, сформулювати власне запитання до викладачів та адміністрації університету, вони неспроможні висловлювати та обстоювати власну думку тощо [3].

Отже, комунікативний аспект у процесі професійної підготовки іноземних студентів вважаємо пріоритетним.

Мета статті. З огляду на вищезазначене сформульована мета статті, яка полягає у з'ясуванні особливостей формування професійно-комунікативної компетентності іноземних студентів у вищих технічних навчальних закладах.

Виклад основного матеріалу. Специфіка формування професійно-комунікативної компетентності іноземних студентів у полікультурному середовищі українського вищого навчального закладу виявляється у зіставленні особливостей формування професійно-комунікативної компетентності українських та іноземних студентів, які і визначатимуть напрями формування професійно-комунікативної компетентності, методологічні підходи та освітні технології.

Зазначимо, що формування професійно-комунікативної компетентності іноземних студентів у вищих технічних навчальних закладах – процес цілісний та містить такі етапи у залежності від категорії іноземних студентів: пропедевтичний та основний.

Як слушно зауважує О. Резван, саме на етапі довузівської підготовки набуття студентами певного комунікаційного рівня дасть змогу їм перейти на рівень професійного спілкування з викладачами або носіями мови у їхній професійній діяльності [6].

Проте іноземні студенти із країн ближнього зарубіжжя комунікаційного рівня, а також рівня спілкування (комунікативної компетентності) мають досягти на батьківщині або на додаткових мовних курсах.

Дослідниця Є. Іонкіна метою довузівської підготовки іноземних студентів вбачає необхідність сформувати навчально-пізнавальну діяльність згідно з програмами вищої професійної освіти нерідною мовою у нерідному соціокультурному середовищі, тобто сформувати в іноземних студентів професійно-мовленнєву компетентність на відповідному рівні, який дозволить здійснювати професійне спілкування на етапі фахової підготовки. Погоджуємося з думкою науковця, що однією з характеристик професійно-мовленнєвої компетентності іноземних студентів є постійний динамізм та незавершеність [4]. Це явище пояснюємо тим, що в іноземного студента рівень умотивованості у набутті зазначеної компетентності значно вищий, ніж у студентів, які навчаються у звичному, рідному для них середовищі.

У межах нашого дослідження актуалізуємо ті проблеми, які виникають у іноземних студентів різних національних груп у вищих технічних навчальних

зкладах під час здійснення комунікації нерідною мовою у навчальному процесі на етапі фахової підготовки.

Слід зазначити, що іноземний студент, разом із українськими студентами, виступає також як одиниця комунікації у професійному середовищі (практичні заняття, конференції, захист наукових робіт, навчальна виробнича практика та інше). У навчанні професійному спілкуванню студентів – майбутніх фахівців технічного профілю – центральне місце посідає професійний діалог. Відомо, що комунікативний акт містить такі елементи: текст, що сприймається, засоби передачі інформації (зорової, слухової), інформатор, а також реципієнт, який сприймає інформацію. Якщо в одному із складових наявні певні «порушення», то, відповідно, ускладнюється процес розуміння почутої інформації. У самому тексті лексика (у тому числі стилістично забарвлена), типи зв'язку слів, синтаксична організація тексту та інше викликають труднощі у розумінні інформації для реципієнта-іноземця. Звуковий спосіб передачі тексту також призводить до проблем розуміння почутого. Це пояснюється тим, що, наприклад, викладачам фахових дисциплін притаманні індивідуальна манера говоріння, інтонування, артикуляції, тембр голосу, темп повідомлення інформації, використання професійного сленгу. І якщо українські студенти швидко сприймають темп мовлення викладача, слова, які використовуються у певній технічній «царині», перифрази або афоризми, якими забарвлене мовлення викладачів-«технарів», то іноземні студенти – представники різних типів культур – відчують значні труднощі з різних причин: через відсутність достатньо сформованих певних знань та умінь, особистісних якостей, а також національних культурних особливостей. До того ж відомо, що при звуковому способі передачі інформації неможливо повернутися до почутого, а також почасти під час професійного спілкування відсутні візуальні опори.

Отже, відхилення від норми в акті професійної комунікації іноземних студентів визначаються багатьма факторами, серед яких - недостатня підготовленість реципієнта (володіння лексикою, граматикую, синтаксичною будовою нерідної мови, екстралінгвістичними засобами спілкування та інше).

Труднощі у професійному спілкуванні також можуть спостерігатися не тільки на мовленнєвому, але й на соціокультурному рівні. Якщо студенти не знайомі з особливостями іншокультурного сприйняття оточуючого світу, етикетними нормами, невербальними засобами спілкування та інше, то вони

демонструють неправильне розуміння мовлення співрозмовника, а також невміння адекватно та швидко реагувати на його мовленнєву поведінку. Таке явище дослідник І. Халєєва називає «інтерференцією картин світу – як загальних, так і мовленнєвих» [9:68].

Вважаємо, що подолання інтерференції у навчальному процесі можливе завдяки скороченню соціокультурної дистанції між представниками різних культур у процесі формування соціокультурної компетенції. Ми поділяємо точку зору А. Щукіна у тому, що соціокультурна компетенція передбачає знання учнями національно-культурних особливостей соціальної та мовленнєвої поведінки носіїв мови, їх звичаїв, етикету, соціальних стереотипів, історії та культури, а також засобів користування цими знаннями у процесі навчання та спілкування [10:140].

Останнім часом вчені активно займаються дослідженням особливостей національних картин світу, екстралінгвістичних, вербальних та невербальних засобів спілкування представників різних культур. Вважаємо, що результатами цих досліджень мають скористатися не тільки викладачі, які здійснюватимуть мовну підготовку іноземних студентів і формуватимуть у студентів різних національних груп уміння міжкультурного спілкування, а також викладачі основних дисциплін, оскільки здійснювати професійне спілкування з іноземними студентами має компетентний у плані міжкультурного спілкування викладач. Також викладач повинен володіти технологією спілкування із представниками різних національних груп. Невиправданий педагогічний вплив або форма спілкування, яка обрана для взаємодії, може спричинити конфлікт між викладачем і студентом. При цьому важливо правильно використовувати систему прийомів (психологічних, мімічних, мовленнєвих тощо), яку він обирає для організації структури спілкування. А викладач мовної підготовки у технічному вищому навчальному закладі має бути координатором, експертом, консультантом при виробленні та впровадженні єдиного комунікативного режиму [5].

Н. Стеніна, досліджуючи питання формування професійної компетенції іноземних студентів, вважає, що умовами формування комунікативної компетенції іноземних студентів є діалог культур, полікультурне освітнє середовище, в якому особливого значення набуває етнокультурний компонент. Професійно-комунікативну компетентність іноземних студентів науковець

розглядає як володіння технологією професійного спілкування (уміння домогтися комунікативного контакту; уміння обрати тактику спілкування адекватно ситуації, уміння керувати процесом спілкування та інше [8].

Є. Жавжарова та Г. Сергієнко також відзначають, що при навчанні іноземних громадян викладач повинен обов'язково враховувати особливості національних систем іноземних громадян, етнокультурні традиції педагогічного спілкування, вербального етикету тощо [2].

Зрозуміло, що іноземні студенти на етапі професійної підготовки вже мають певну життєву позицію, цільові установки та систему цінностей, певний комунікативний рівень. Крім того, кожен студент має свої специфічні особливості: психологічні, етнічні, культурні, національні та ін.

Отже, врахування культурологічного аспекту у навчанні іноземних студентів допоможе викладачеві обрати такі форми і методи педагогічної діяльності, які б сприяли ефективному професійному спілкуванню.

Особливістю фахової підготовки іноземних студентів вищих навчальних закладів є те, що результативність цього процесу залежить більшою мірою від засвоєння мови країни навчання як засобу професійного, в першу чергу, спілкування.

В аспекті навчання іноземних студентів у вищих технічних навчальних закладах заслуговує уваги думка І. Авдєєвої про неспівпадіння когнітивних стилів викладача мовної підготовки та студентів. Зокрема, науковець вказує на таку причину невдач при вивченні мови країни навчання в групах саме інженерів-іноземців: викладач-філолог володіє синтетичними, або індуктивними, способами обробки інформації, використовуючи правопівкульні стратегії, а учні-іноземці інженерного профілю – аналітичні, або індуктивні. Отже, подолання когнітивного дисонансу має бути одним із першочергових завдань для викладачів мовної підготовки, тому що система навчання у технічному вищі спрямована на виховання у студентів інженерного менталітету – класичної Аристотелевої логіки, детермінуючим фактором якої вважається лівопівкульна латералізація мозку [1:5].

Відомо, що провідною метою вивчення мови країни навчання іноземних студентів у процесі професійної підготовки є формування комунікативної компетенції як складової професійно-комунікативної компетентності. Проте деякі вищі навчальні заклади у практику професійної підготовки іноземців

запроваджують викладання дисциплін англійською мовою, що не зменшує ролі формування комунікативної компетенції на заняттях із мовної підготовки. Викладач мовної підготовки має дати студентові універсальну базу знань про способи і засоби спілкування, яка дозволить студентові здійснювати професійне спілкування у різних комунікативних системах та мовному середовищі.

Комунікативну компетентність іноземних студентів, слідом за О. Аршавською, М. Вятютневим, Д. Ізаренковим, розглядаємо як здатність учня вирішувати засобами іноземної мови актуальні для нього завдання спілкування у побутовому, навчальному та культурному житті, тобто уміння користуватися мовою для вираження намірів, думок, почуттів у відповідності до тієї ролі у спілкуванні, у якій виступає іноземний студент (комунікант або реципієнт). Вважаємо, що комунікативна компетентність має бути сформована на довузівському етапі вивчення мови країни навчання, що дозволить інтенсифікувати процес формування професійно-комунікативної компетентності на етапі професійної підготовки.

Зауважимо, що навчання мови країни навчання іноземними студентами у вищих навчальних закладах, за А. Щукіним, має свої особливості, а саме:

- практична спрямованість занять (студенти оволодівають мовою для отримання додаткової інформації зі спеціальності, що передбачає тісну координацію занять з мови із роботою профільюючих кафедр);
- спадковість у навчанні (програма навчання спирається на знання, навички та уміння, набуті у рамках підготовчого факультету або спеціальних курсів, що готують до вступу у профільний вуз);
- підвищення ролі самостійної роботи з мови, у тому числі з використанням технічних засобів навчання;
- акцент на письмову комунікацію (у зв'язку із недостатньою кількістю аудиторних годин, які відведені на практичні заняття з мови, та великою завантаженістю студентів заняттями з профільних дисциплін): читання та аналіз текстів зі спеціальності та науково-популярного характеру, формування прийомів реферування текстів, конспектування, переклад та інші форми письмової комунікації [10]. Проте у час активного використання у навчальному процесі нових інформаційних технологій, зокрема технології Web 2.0 (навчальні блоги, підкасти та інше), акцент зміщується й на усну комунікацію, що

дозволяє іноземному студентові бути більш умотивованим у здійсненні спілкування, у тому числі професійного, нерідною мовою.

За зв'язком змісту навчання з майбутньою професією А. Щукін виділяє контекстне та неконтекстне навчання мови країни навчання [10:73]. Контекстне навчання орієнтує систему занять на майбутню професію учнів і з самого початку є професійно-орієнтовним. Так, в умовах підготовчого факультету для іноземців, що вивчають нерідну мову «з нуля», вже після двох-трьох місяців навчання, яке організовано в рамках побутової та навчальної сфер спілкування, акцент робиться й на професійний профіль. Викладачі, які здійснюють мовну підготовку іноземних громадян у вищих технічних навчальних закладах, для занять мають скомпонувати такий навчальний матеріал та мовні засоби, які відображатимуть науково-технічну сферу спілкування.

Висновки. Таким чином, процес формування професійно-комунікативної компетентності іноземних студентів у вищих технічних навчальних закладах має свої особливості, є досить складним комплексним явищем, яке виявляється в оптимальному поєднанні суб'єктивних (рівень підготовки студента-іноземця, його інтелектуальний статус, вмотивованість, етнокультурний аспект, наявність певних особистісних якостей) та об'єктивних (педагогічні умови організації навчального процесу у вищому технічному навчальному закладі, форми та якість пропедевтичної підготовки іноземних студентів та інше) факторів.

Репрезентоване дослідження не вичерпує всього кола питань, пов'язаних із проблемою формування професійно-комунікативної компетентності іноземних студентів, що викликає необхідність подальших досліджень виокремленої проблеми. Перспективами подальших розвідок у даному напрямі вважаємо розробку технології формування зазначеної компетентності студентів вищих технічних навчальних закладів.

Література

1. Авдеева И. Б. Инженерная коммуникация как самостоятельная речевая культура: когнитивный, профессиональный и лингвистический аспекты (теория и методика обучения русскому языку как иностранному). – М. : Изд-во МГТУ им. Н. Э. Баумана , 2005. – 369 с.

2. Жавжарова Е. А. Роль преподавателя РКИ: социально-психологический взгляд на его педагогическую деятельность /

Е. А. Жавжарова, Г. А. Сергиенко // Реализации традиционных методов и поиск инноваций в процессе подготовки иностранных студентов в современном высшем учебном заведении : материалы Междунар. науч.- метод. конф., Харьков 22-23 мая 2008. – С. 17–18

3. Дементьева Т. І. Формування комунікативної компетенції студентів-іноземців підготовчих факультетів у процесі навчання: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: 13.00.09 / Т. І. Дементьева – Харків, 2005.– 19 с.

4. Ионкина Е. С. Профессионально-языковая компетентность иностранного студента / Е. Ионкина. - [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://grani.vspu.ru/files/publics/1325061001.pdf>.

5. Молчановский В. В. Профессиональный портрет преподавателя РКИ В.В. Молчановский // Преподавание русского языка иностранным студентам : теория и практика, традиции и инновации: монография [под. ред. Н.И. Ушаковой] - Харьков: ХНУ имени В.Н. Каразина, 2014. - С.235-254.

6. Резван О. О. Педагогічні умови розвитку пізнавальних потреб іноземних студентів у процесі навчання: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : 13.00.04 / О. О. Резван. – К., 2008. – 19 с.

7. Семененко І. Є. Педагогічний супровід фахової підготовки іноземних студентів вищих технічних навчальних закладів : монографія / І. Є. Семененко. – Х. : «Мадрид», 2015. – 143с.

8. Стенина Н. С. Формирование профессиональной компетенции иностранных студентов, обучающихся в высших художественных учебных заведениях России: автореферат дисс. на соискание ученой степени канд. пед. наук: 13.00.08 / Н. С.Стенина – Москва, 2007. – 20 с.

9. Халеева И. И. Основы теории обучения пониманию иноязычной речи (подготовка переводчиков) : монография / И. И. Халеева. – М. : Высшая школа, 1989. – 238 с.

10. Щукин А. Н. Обучение иностранным языкам. Теория и практика : учеб. пособ. [для преподавателей и студентов] / А. Н. Щукин. – М. : Филоматис, 2004. – 408 с.